

**Pag-iimahen sa Batang “Katutubo”
sa Ilang Piling Kuwentong Pambata:
Sipat at Siyasat sa Kolonyal na Diskurso
ng “Tribu” (Imaging the “Indigenous”
Child in Selected Stories for Children:
Revisiting and Revisioning “Tribe” as
a Colonial Discourse)**

Mary Jane B. Rodriguez-Tatel
University of the Philippines Diliman

ABSTRACT

The term “tribu”/“tribe” as a colonial construct has spawned a highly politicized understanding of differences among various ethnolinguistic groups in the Philippines. It was used both by the Spanish and American colonizers to create the image of the colonized as a disparate group of people unworthy of becoming a nation. It has also been used in the contemporary discourse among Filipinos as an appellation to ethnic groups who have been marginalized and minoritized on account of their resistance to the homogenizing “political, social and cultural inroads of colonization” (Republic Act 8371). As the study probes into the nuances of “tribe” as it underwent the process of textualization and reproduction from the colonial to the post-colonial context, it aims to contribute to the emerging discourses in children’s literature as it intersects with the politics of representation and ethnicity. At this juncture, it may be asked: How does one make sense of “tribe” in the contemporary children’s literature, both as an ethnic category engendered by our colonial experience and as a discourse that generated certain images of the “indigenous”? Have the “colonial imaging and imaginings” been reproduced to perpetuate the prevailing notions of “physical isolation,” “backwardness,” “inferiority” and “savagery”? Or has “tribe” been redefined to provide a counter-image and challenge the status quo?

The study analyzes fifteen (15) stories for children that feature representations of indigenous children during the first decade of the present century. Two things are taken into account: textual and visual representations. The former necessitates a closer look into how the narratives either reinforce or contradict the dominant imaging of the so-called tribal children. On the other hand, the

illustrations as paratext are treated as a site of transactions or even tensions between the reader and the author. All of these are deemed important to provide a more nuanced view of ethnic categories as an embattled terrain, a dynamic negotiation between the “Self” and the “Other”.

Keywords: Children’s literature, ethnicity, politics of representation, indigenous peoples

Pangkalahatang layunin ng pag-aaral na ito na masuri ang ilang piling panitikang pambata sa konteksto ng usapin ng etnisidad sa Pilipinas. Tampok sa usaping ito ang nagpapatuloy na pagturing at pagtrato sa ilang grupo bilang “tribu”—isang katawagang nilikha ng ating kolonyal na kasaysayan at nagbigay-daan sa dikotomiya o pinolitikang pagkakaiba-iba o pag-iiba-iba ng mga grupong etnolingguwistiko sa kapuluan. Sa ganang nabanggit, nais mag-ambag ng pag-aaral sa pinalalawig na larangan ng panitikang pambata habang bumabagtas ito sa interseksiyon ng mga diskurso ng representasyon at etnisidad.

ANOMALYA SA KATEGORYA

“Katutubo” o ang kasalukuyang salin nitong “*Indigenous Peoples*” (IPs) ang malaganap na taguri ngayon sa ibang grupong etnolingguwistiko sa Pilipinas na diumano’y “nakapagpanatili” ng kanilang “naiibang katangiang kultural” (“*distinctive cultural traits*”) sa harap ng mga kanluraning impluwensiyang bitbit ng kolonyalismo (National Commission on Indigenous Peoples 2012–2013). Ang umano’y “pagpapanatiling” ito ay kaakibat ng daantaon nilang paggigiit sa sariling minanang lupain kung saan nakahabi ang kanilang kultura at kakanyahan. Nakapanipi ang mga katagang “katutubo” o “IPs” bilang pagkilala sa problematikong pagpapakahulugang nakapaloob dito. Salin ang mga ito ng “*indigeno*” o “*indio*” / “*nativo*” / “*naturales*” ng mga kolonyalistang Espanyol na unang nagtakda ng napakalinyadong kategorisasyon sa mga Pilipino. Kakatwa at problematiko ito sapagkat kung tutuusin, lahat naman ay katutubo sa lupang sinilangan. Pero kung magkababayan ang nag-uusap-usap, hindi na tinatawag ang isa’t isa na katutubo. Samakatwid, nagiging “katutubo” lang ang isang taong kinakausap o pinag-uusapan kung tagalabas o dayuhan ang nagsasalita. Problematiko rin ang pakahulugang iniuugnay sa kataga (i.e., “nakapagpanatili ng naiibang katangiang kultural”). Sa perspektibang antropolohikal walang kulturang nanatili sa dati sapagkat patuloy na nagsasagawa ang tao ng adaptasyon sa kaniyang patuloy na nagbabagong kapaligiran. Nasa kaibuturan ng mga suliraning ito ang diskurso ng “tribu” na nilikha

ng daantaong proseso ng pagsasaminorya at pagsasagilid (*marginalization*). Sa diskursong ito ipopook ang usapin ng pag-iimahen sa mga tinaguriang batang “katutubo” sa panitikang pambata.

Sa kolonyal na karanasan nating mga Pilipino inuugat ang dinanas at patuloy na dinaranas na “minoritisasyon” at “marginalisasyon” ng ilang grupong etnolingguwistiko. Kung tutuusin, sa mga unang engkuwentro sa pagitan ng mga kolonisador (kapwa Espanyol at Amerikano), lahat ng naninirahan sa Pilipinas ay tinaguriang “tribu” bilang pagkilala sa ipinapalagay na “kaibahan” at “pagkahiwalay o pagkatiwalag nila sa kairalan ng daigdig.” Ito ang kategoryang inilapat sa mga sakop—ang tinaguriang “*people without history*” ng maagang antropolohiya at agham panlipunan ng Kanluran (Wolf 4). Kung kaya may mga kategoryang “*tribus independientes*,” “*tribus salvajes/infieles*” at “*tribus civilizadas*” sa wikang Espanyol; samantala, “*non-Christian tribes*” at “*Christian tribes*” naman sa wikang Anglo-Amerikano. Anupa’t masasabing ang kategorya ring ito ng “tribu” ang nagsilbing isa sa mabibisang pangontra ng mga mananakop sa iginigiit na pagkalahitimo ng bagong-katatag na bansang Pilipino nang dumating ang mga Amerikano. Matutunghayan ito sa asersyong “*the Filipinos do not constitute ‘a nation’ or ‘a people’*” (Schurman Commission 12). Subalit nang ganap nang naipaloob ang Kristiyanong bahagi ng populasyon sa kaayusang itinakda ng mga kolonisador, habang naggigiit pa rin ang mga di-Kristiyano para sa kanilang kultura’t kakanyahan, pinanatili ang taguring “tribu” sa huli (Kramer; Rodriguez) na ang kagyat na kahulugan ay “magkakaiba (*distinct from one another*) at hiwa-hiwalay na grupong may “*peculiar customs*” o di kaya’y “*wild and fanatical*” (Worcester 57). Karagdagan lamang ito sa mga nauna nang mapanghamak na katawagang ginamit ukol sa kanila ng mga Espanyol, gaya ng “*salvajes*,” “*barbaros*,” “*feroces* (mababangis),” “*paganos*”/“*infieles*” (walang relihiyon) o “Moros”¹ (derogatoryong taguri ng mga Espanyol sa mga Muslim) (Antolin; Campa; Perez; Pastells). Sapagkat Kristiyanisasyon ang naging wika ng kolonyal na integrasyon, ito rin ang ginawang batayan ng mga kolonisador sa pagsukat sa antas ng sibilisasyon. Sa pagkakatatag ng Bureau of Non-Christian Tribes noong panahon ng kolonyalismong Amerikano, unti-unting nainstitusyonalisa ang taguring “tribe” bilang opisyal o legal na katawagan sa mga di-Kristiyano na naging pangunahing obheto o target ng patakaran ng integrasyon ng kolonyal na gobyerno (Barrows, *The Bureau of Non-Christian Tribes* at “Second Annual Report”; Worcester, “Bureau of Non-Christian Tribes” at “Report of the Secretary of the Interior”; Keesing & Keesing; Kramer). Sapagkat ideolohikal ang wika, nakalikha ng isang diskurso ng kontrol at dominasyon mula sa taguring “tribu.”

DISKURSO SA KATEGORYA

Ang diskursong tinutukoy rito ay ang nilikhang interpretasyon at representasyon ng mga kolonisador patungkol sa mga noo’y di-Kristiyano. Mga imahen at pagpapakahulugan itong nang malauna’y tinanggap bilang “kaalaman” (*fact*) at/o “katotohanan” na naging makapangyarihang kasangkapan ng pagkontrol sa mga di-naipaloob (basahin: ayaw-pasakop) sa “pueblo o sentro.” Sang-ayon kay Norman Fairclough (17), ang diskurso ay tumutukoy sa produksyon ng kaalaman sa pamamagitan ng wika na siyang nagtatakda ng hangganan ng mga kahulugan sa mga bagay-bagay at panlipunang gawi o sa mga “itinakdang pamamaraan ng pag-uusap tungkol sa mga bagay-bagay” (*regulated ways of speaking about objects*). Sa ganang ito, nabibigyan at nasisiyasat ang kahulugan ng mga salita depende sa partikular na konteksto kung saan at kailan ito ginamit. Sa pagsasakonteksto ng kahulugan ng wika, mahalagang isaalang-alang kung sino-sino ang nakapaloob sa usapan, sino ang nagsasalita kanino, o sino ang kinakausap nino; kailan at saan nag-uusap at paano sinabi o ipinahayag ang mensahe. Dagdag pa ni Fairclough “*language use is socially determined*” (21), ibig sabihin, ang mga ugnayang panlipunan ang tinitingnang tagapagtakda ng paggamit ng wika. Sa ganang ito, tinitingnan ang wika bilang isang “panlipunang praktika” o gawi (*language as social practice*) na itinatakda ng mga panlipunang estruktura (Fairclough 17). Ang mga relasyong pangkapangyarihan sa pagitan ng mga mananakop at sinakop ay isang panlipunang estrukturang pinamamagitanan ng wika. Sa paraan ng pagsasalita matutukoy kung saan nakapook, at kung paano kumikilos ang isang indibidwal sa nasabing ugnayan. Halimbawa, siya ba ang kolonisador o ang kolonisado? Ang subheto na siyang nagsasagawa ng pagpapakahulugan o ang obheto na siyang ipinapakahulugan? Samakatwid, ang diskurso ay isang panlipunang praktika. Anupa’t para kay Michel Foucault (sipi sa Barker 478), pinag-iisa ng *diskurso* ang wika at praktika, ang paglikha ng kaalaman at paggamit ng kapangyarihan. Ang pag-iimahen, halimbawa, sa mga di-Kristiyanong Pilipino bilang “maailap at mababangis” (*wild and savages*) o “lubhang mahina” (*strikingly inferior*) ay hindi lamang simpleng tumutukoy sa kung ano sila bilang mga lantay na katotohanan. Isinasaalang-alang dito kung nasaan sila sa panlipunang estruktura o ugnayan ng mga tao sa lipunan; kung sino ang naglalarawan sa kanila; kung bakit sila inilarawan nang “ganito” o “ganoon”; at kung paano sila nailarawan nang “ganoon” o paano natanggap ang partikular na kaalamang yaon tungkol sa kanila bilang “lantay na katotohanan” (*cold facts*). Binubuo, binibigyan ng kahulugan, at nililikha ng diskurso ang mga paksa o obheto ng kaalaman sa isang isinasaayos at nauunawaang paraan. Ito ang tinatawag na “pagbubuon ng diskursibo” (*discursive formation*). Tumutukoy ito sa padron ng mga nangyayaring talastasan sa iba’t ibang lunan ng diskurso o panlipunang institusyon, e.g., eskuwelahan, gobyerno, atbp., o

“sa mga isinaayos na mapa ng kahulugan o pamamaraan ng pagsasalita kung paano nagkakaroon ng kahulugan ang mga bagay-bagay o gawi” (“*regulated maps of meaning or ways of speaking through which objects or practices acquire meaning*”) (Barker 478). Sa puntong ito, maitatanong, paano at saan ba nalikha/nalilikha ang diskurso ng “tribu”?

Sa ganang pag-iimahan sa mga katutubo bilang tribu, naging mayamang lunan ng diskurso ang mga etnograpiyang iniakda ng mga kolonisador. Tumutukoy ang etnograpiya kapwa sa metodolohiya at produkto ng metodolohiya ng paglalarawan sa kabuuan ng isang partikular na grupong kultural o komunidad. Sa panahon ng kolonyalismo maituturing na naging isa itong makapangyarihang teksto sa dalawang antas: (1) pag-alam sa kalagayan at kultura, pagkatao, pananaw sa daigdig ng mga sinakop at (2) pagkontrol sa kaisipan ng mga sinakop. Sa pamamagitan ng etnograpiya inalam at inunawa ang kondisyon, ugali, asal, gawi, pananaw sa daigdig ng mga sinakop—ang lahat ng ito upang mailapat ang diumano’y “akmang” patakarang kolonyal sa mga sinakop (Goh, “States of Ethnography” at “Postcolonial Disorientations”). At mula sa mga paglalarawang ito, nabuo ang mga rasyalisadong imahen ng katutubong “marumi,” “matigas ang ulo,” “mangmang,” “mabangis,” “mamumugot ng ulo,” “mamimihag ng alipin,” “kriminal,” “masahol na problema ng gobyerno” (George; Jenks; Christie; Pershing; Cole; Keesing & Keesing; Barton, *The Halfway Sun at Philippine Pagans*). Ang mga imaheng ito ang kabalintunaanang ibinunsod ng sapilitan nilang integrasyon sa kairalan ng modernong lipunan. Naipaloob nga sila ng gobyerno sa tinatawag na *main body politic* subalit upang lapatan lamang ng derogatoryong katawagang “*non-Christian tribes*.”

Minana ng mga sumunod na gobyernong Pilipino ang problematikong patakaran ng integrasyon sa mga “katutubo.” At nagpatuloy rin ang reproduksyon ng mga problematikong kategoryang ibayong nagbukod o nagpapaiba sa kanila sa nakararaming Pilipino, gaya ng mga diumano’y “legal” na katawagang “*cultural minorities*,” “*tribal Filipinos*,” “*cultural communities*,” at “*Indigenous Peoples*.” Sa hanay rin mismo ng mga akda ng mga Pilipinong iskolar (mula pa man nang panahong Espanyol), naisalin at nareprodyus ang kolonyal na kaalamang etnograpiyong nagtatampok sa kanila bilang “iba at kakaiba.” Ilan sa mga ito ay ang “*Los Itas*” ni Pedro Paterno, ang mga ulat-etnograpiyong mga Pilipinong mananaliksik sa ilalim ng Bureau of Non-Christian Tribes [e.g., “The Ifugaos” ni Señor Wenceslao Valera ng Bayombong, Nueva Vizcaya; “The Buquidnones of Oriental Negros” ni Señor Santiago Gonzales; “Manguianes” ni Señor Servulo Leuterio ng Calapan, Mindoro; “Negritos of Bataan” ni Señor Vicente Rodriguez; at “Tinguianes” ni Señor Emeteru Molina ng Dolores, Abra (Barrows 779). Gayundin ang iba pang ulat-etnograpiyong mga

Pilipinong gobernador ng lalawigan, gaya nina Manuel Quezon ng Tayabas (“Annual Report of the Governor of the Province of Tayabas”), Benito Lopez ng Iloilo (“Annual Report of the Governor of the Province of Iloilo”), Joaquin Luna ng La Union (“Annual Report of the Governor of the Province of La Union”), Angel Salazar ng Antique (“Annual Report of the Governor of the Province of Antique”), Blas Villamor ng Isabela (“Annual Report of the Governor of the Province of Isabela”), Lorenzo Zialcita ng Bataan (“Annual Report of the Governor of the Province of Bataan”), at Juan Manday ng Zambales (“Annual Report of the Governor of the Province of Zambales”). Lahat sila’y nagsumikap maipaloob ang kanilang kababayan sa saklaw ng “sibilisasyon.” Pagsusumikap itong tila lubhang naging mahirap. Mauulinigan ang problemang ito sa tinuran ni Quezon. Aniya: “I have endeavored to bring the Negritos under the influence of civilization.... It is impossible, however, (for them), to become civilized” (629) (Akin ang diin). Magpahanggang ngayon, inaalingawngaw pa rin ng mga akda ng mga kontemporaryong Pilipinong iskolar ang ganitong pagdidiskurso. Matutunghayan ito, halimbawa, sa “Tribal War in Zambales” (Wahing), “An Ifugao Ritual: A Tribesman Takes the Headhunting Trail for Compelling Reason” (Dait), “Ilongot Headhunters on Warpath” (Tutay), “Our Hungry Nomadic Palawan Tribes” (Tequillo), *Born Primitive in the Philippines* (tungkol sa mga Buhid Mangyan) (Luna), at “Primitive Religion of the Kalinga” (Tima). Masaklap ang ibinunga ng nasabing reproduksyon sapagkat nanuot na sa kamalayang Pilipino ang katawagang “tribes”/“tribu” para sa mga nasabing grupo kung kaya’t tinatanggap na bilang normal o natural. Mas masaklap, tanggap na rin ito ng mga nasabing grupo, gayundin ang kakabit nitong diskurso. Halimbawa, sa isang librong iniakda ng isang Ifugao mismo, matutunghayan ang negatibong pananaw ukol sa kanilang sinaunang relihiyon bilang isang anyo ng “pang-aalipin”:

At present, only the non-Christian Ifugaos still put themselves at the mercy of these deities. Most Ifugaos, especially the educated, have been freed from this bondage (Dumia 24). (Akin ang diin.)

Ito na marahil ang tinutukoy ng isa pa ring Ifugao na iskolar na si Manuel Dulawan (*Oral Literature of the Ifugao*) na problema ng kasalukuyang henerasyon. Aniya:

Generations of Ifugao have been culturally brainwashed. Christian missionaries succeeded in making the Ifugao fear, even hate, their ancestral beliefs, while the school system, with its colonial roots and orientation, made them ignorant of their cultural heritage... (w.p.)

Mula sa mga akdang etnograpike kapwa ng mga kolonyal at Pilipinong iskolar, nakabuo ng kolonyal na diskurso ng pagiging “tribu” ng ilang grupong etniko. Sa ganang ito, masasabing naging makapangyarihang kasangkapan ng nasabing diskurso

ang mga tekstuwal na produksyon (i.e., pangunahin na ang etnograpiya). Subalit sa paglipas ng panahon, kaakibat ng pagtaas ng antas ng kamulatan at kamalayang politikal sa usapin ng pagsasaminorya at ng paggigiit ng mga grupong ito para sa kanilang sariling pagtatakda (*self-determination*), may mga paglalarawang bumabangga sa kairalan. Partikular sa larang ng panitikang pambata, may mga itinatampok na kontra-imaheng nagsisilbing isa ring lunan ng diskurso o diskursibong pormasyon. Paano sisiyasatin ang mga imahen at/o pag-iimaheng ito sa konteksto ng “diskurso ng tribu”? Ang panitikang pambata ba ay instrumento nito o isang alternatibong diskurso? Nagpapatibay sa umiiral na estado ng mga katutubo o matapang na sumasalunga sa kairalan upang hamunin at labanan ang umiiral na kalagayan?

SIPAT SA MGA IMAHEN, SIYASAT SA DISKURSO NG TRIBU

Itinatampok sa preliminaryong pag-aaral na ito ang labinlimang (15) kuwentong pambata na lumabas sa unang dekada ng kasalukuyang siglo. Lima rito ay nailimbag noong 2002 ng Adarna House, Inc. sa ilalim ng seryeng “Batang Katutubo” sa taguyod ng United Nations International Children’s Fund (UNICEF). Ang mga ito ay ang sumusunod: *Gustong Mag-aral ni Sula* ni Nieves Lemlunay, *Ang Ibay ni Miana* ni Allan Popa, *Bahay ng Marami’t Masasayang Tinig* ni Ricardo Uson, *May Kapatid na si Mungan* ni Grace Del Castillo, at *Ang Paaralan ni Fuwan* ni Victoria Añonuevo. Ang isa naman ay nagwagi ng Pilar Perez Medallion for Young Adult Literature at National Book Award for Young Adult Literature, ang *Anina ng mga Alon* ni Eugene Y. Evasco. Ang sumunod na anim ay sa panulat ni Ed Maranan ng C&E Publishing, Inc.: *Ang Ambahan ni Ambo*, *Bahaghari*, *Hagdan sa Langit*, *Halimaw sa Bundok*, *Si Kidlat*, *Si Kulog*, at *Si Kilot*, at *Si Molok at ang Bangka ni Asok*. May dalawang akda sa Ingles. Ang isa ay tungkol sa pagkakaibigan ng isang batang Kristiyano at batang Muslim sa “How Different is Different?” nina Ma. Elena Paterno at Thea Quintos na nalathala sa *Our World of Reading, Going Places (New Edition)* ng Anvil Publishing, Inc.; habang ang pangalawa ay tungkol sa isang batang T’boli, *A Dream and a Melody*, sa panulat ni Becky Santos-Gerodias. Ang huli ay nasa tatlong wika (Mangyan, Filipino, at Ingles), ang *In Agpalkuyugan Pepito (Ang Paglalakbay ni Pepito)* ni Pepito Caquipotan na inilimbag bilang bahagi ng *Kuwentong Katutubo Series* ng PAMULAAN Center for Indigenous Peoples Education, kasama ang iba’t ibang *indigenous community school* sa bansa.

Paano sinipat ang mga akda? May dalawang mahahalagang aspektong isinaalang-alang. Tinuunan ang tekstuwal at biswal na representasyon. Sa tekstuwal, tiningnan ang isinagawang karakterisasyon sa bata sa daloy ng salaysay, kung ano ang mga

sinuong niyang tunggalian at kung paano ito naresolbahan. Mula rito hinugot ang mga imaheng itinampok sa pagsisiyasat. Sa kabuuan, tiningnan kung paano sinisiyasat ng kuwento ang diskurso ng tribu, ibig sabihin, kung paano nito tinutunggali at/o pinagtitibay ang mga imahen at kaisipang pinalaganap ng nagdodominang diskursong etnograpike tungkol sa mga katutubo. Sa biswal naman, siniyasat kung paano pinagyaman ng mga larawan ang karakterisasyon at salaysay, at ang intensiyon ng mga may-akda. Gayundin, tinasa ang kaangkupan at katumpakan (basahin: *political correctness* at *cultural o ethnic sensitivity*) ng mga ilustrasyon. Ang mga ito ba ay angkop o akma sa konteksto (i.e., ang panahon at kalagayang kinapapalooban ng mga tauhan) ng kuwento? Kung hindi akma, dito pumapasok ang usapin ng misrepresentasyon. Gayundin naman, sinipat kung may puwang/tensiyon (*disjuncture*) sa pagitan ng sinasabi at kabuuang layunin ng teksto at ilustrasyon.

Sa ganang tekstuwal na aspekto ng representasyon, makapagtutukoy ng limang imaheng masasabing lumilihis, ano pa nga't tahasang bumabangga sa mga kolonyal na pag-iimahan sa mga katutubo bilang mahina, mababa, at iba o kakaiba.

Mapagpapahalaga sa edukasyon

Sa mga nasabing kuwento, pito sa mga ito ang nagtatampok sa imahen ng batang labis ang pagpapahalaga sa pag-aaral (i.e., *Ang Ibay ni Miana*, *Gustong Mag-aral ni Sula*, *Ang Paaralan ni Fuwan*, *Bahay ng Marami't Masasayang Tinig*, *Anina ng mga Alon*, *Hagdan sa Langit*, at *Halimaw sa Bundok*). Nag-iibayo ang pagpapahalagang ito sa gitna ng mga di-mapasusubaliang hamon (kapwa internal at eksternal). Lalong tumitingkad ang pagpapahalaga sa edukasyon na sinasagisag ng mga batang pinaksa ng mga kuwento sa gitna ng diskriminasyon. Nariyan ang tahasang pagdanas sa diskriminasyon, pangungutya, at panlalait ng mga kaklase, pagkalayo sa pamilya o sariling komunidad, kahirapan o kawalan ng panustos sa pag-aaral, pagsasamantala, at mapanganib na pakikipagsapalaran. Sa kaso ni Miana (ang batang Agta), nagsisimula ang pinakamalaking hamon sa sarili, ang pag-aagam-agam bunsod ng mga pangit na karanasang narinig niya mula sa mga kapwa niya batang Agta na sumubok ding mag-aral subalit bumalik na lamang sa kanilang *pukto* (o komunidad) matapos pagtawanan at laitin ng mga kaklase. Ang susunod na hamon ay nagmula sa kaniyang *amay* (tatay) na tiniis ihabilin siya sa kanilang *ibay* (mga di-Agtang naging kaibigan nila sa pakikipagpalitan ng kalakal). Subalit sa batang gulang, nagsumikap na agad si Miana na maiba. Nakadama man ng takot at masidhing alinlangan nang unang araw ng pasukan pilit naman niya itong nilabanan, sa tulong na rin ni Lina, ang kaibigang anak ng ibay ng kaniyang amay.

Maihalintulad din si Miana kay Sula, isang batang T'boli na naghangad makapag-aral kahit nasa mura pa siyang edad (4 na taong gulang lamang). Ginamit ng awtor ang *motif* ng panaginip bilang talinghaga ng pagbibigay ng katwiran at kapangyarihan sa kagustuhan niyang mag-aral. Sa lipunang T'boli, napakahalaga ng panaginip. Ayon sa kanilang paniniwala, dito tanging ipinahahayag ni Fu Dalu – ang espiritu ng abaka, ang mga disenyo at paraan ng paggawa ng *t'nalak*– sariling habi ng mga T'boli. Para sa kanila, katumbas ng isang pantas at mandirigma o pinunong lalaki ang pagiging manghahabi. Itinuturing na makapangyarihan ang paghahabi sa tradisyonal na lipunan sapagkat sa ganang ito, nakakaugnay, anupa't nakakaniig ng manghahabi ang mga espiritu at diwata. Ipinapakita sa kuwento na ang pagbasa at pagsulat bilang paksa ng panaginip ang makabagong anyo ng paghahabi.

Sa bulubunduking komunidad ng Bontok, Mt. Province, madarama ang munting pakikibaka ng batang si Fuwan para makapag-aral. Gusto niyang tulungan ang kaniyang kuya sa pag-aalaga ng *payyo*,² pero gusto rin niyang mag-aral. Kung kaya, kinailangan niyang magsakripisyo: gumigising nang maaga kahit ganitong mas masarap matulog; nagtitiis lumakad nang ilang kilometro; nag-iisa araw-araw papasok sa paaralan at pauwi sa kanilang bahay. Napakahirap nito lalo pa't umuulan at kailangang maglakad sa putikan. Nag-iibayo ang hirap dahil sumasamâ ang loob niya sa tuwing hindi siya papapasukin ng kaniyang ama sa paaralan kapag ipanalilinis sa kaniya ang mga *payyo*. Ano ba ang mas mahalaga: ang ilalaman sa kumakalam na tiyan o ang ilalaman sa naghangad na isipan? Hirap unawain ng batang si Fuwan kung bakit kinakailangang mamili sa pagitan ng dalawang pangunahing pangangailangan: hanapbuhay at pag-aaral. Subalit tinugunan ng kaniyang guro ang puwang na ito. Sa pamamagitan ng pedagohiyang nagsasaalang-alang sa paggamit ng katutubong pamamaraan at kaalaman, naipaunawa niya sa ama ni Fuwan ang halaga ng edukasyon, gayundin sa mga kaklase ni Fuwan ang halaga ng katutubong kaalaman at kaugalian sa edukasyon.

Aksidenteng nakapasok ang batang Badjao³ na si Palasia, kasama ni Hajulani, isang nakatatandang kakilala, sa isang klase sa paaralan nang hinabol sila ng pulis sa bintang na pagnanakaw. Doon unang narinig ni Palasia ang “masasayang tinig” na labis niyang naibigan. May halinang bumighani sa kaniya sa paaralan kung kaya't nang sumunod na mga araw, bumalik siya kasama ang pinsan niyang si Tampi. Palihim nilang pinanood ang mga awitan at larong ginagawa ng mga mag-aaral. Tinamaan si Tampi ng bola at pinagtawanan. Hanggang sa makita sila ng mabait na gurong si Misis Tabora at inanyayahan silang sumama sa kanilang awitan. Doon nadama nina Palasia at Tampi ang kakaibang kasiyahan na anila ay kanilang babalik-balikan. Makikita rin ang ganitong “pagkauhaw” sa edukasyon sa kaso ng batang si Anina sa kuwento ni Evasco. Nang sabihin ng kaniyang Tiya Palasia na marahil ay isinumpa ang mga Badjao, kaagad niya itong tinutulan. Aniya, “Ayokong isiping isinumpa nga tayo.” At ang sasandatahin

laban dito ani Tiya Palasia, ay ang edukasyon. Himok niya kay Anina: “Kaya nga’t mag-aral ka. Huwag kang titigil” (Evasco 25). Gaya ni Miana, nakadama rin siya ng diskriminasyon sa paaralan subalit pinalakas niya ang loob upang ito’y malampasan. Samantala, sa kaso ng magkapatid na Tinggiang Magyokan at Talna, at ng 12 taong gulang na Ifugao na si Wigan Dulnuan, hindi rin naging hadlang ang napakahabang paglalakbay mula sa kanilang tirahan sa bundok hanggang sa paaralan sa kapatagan. Ipinakikita rin ng kuwento sa mga batang Tinggian ang inisyatibang mag-aral sa kabila ng pag-aalinlangan ng kanilang mga magulang.

Sa puntong ito, mahalagang itanong, anong klase ng edukasyon ang ipinapanukala sa mga kuwento? Ito ba yaong magpapahintulot sa persona na maipaloob sa modernong kairalan sa ngalan ng pagkawalay at di-maglalao’y pagkatiwalag sa kanilang kinalakhang gawi at pamumuhay? Kung tutuusin, ito ngayon ang krisis sa identidad na dinaranas ng maraming kabataang katutubo (Dulawan). Ang katanungang ito ang magpapahintulot sa atin na dumako sa ikalawang imahen.

Mapagpapahalaga sa sariling kultura

Itinatampok sa karamihan ng mga kuwento ang mga batang malakas na nakatindig sa kakanyahan, matatag ang pagkakakilanlan. Anupa’t itinali ng mga salaysay ang pagpapahalaga sa edukasyon sa pagpapahalaga rin sa sariling kalinangan. May kongkretong patunay sa ilang parateksto. Sa limang kuwento sa seryeng “Batang Katutubo,” mababasa ang ganitong pahayag sa pabalat ng mga libro:

Ang bawa’t aklat ay sulyap sa kanilang kalagayan at kultura. Pinahahalagahan sa mga kuwentong ito ang maagang pagtuturo at wastong pangangalaga sa maliliit na bata upang masigurong maayos ang kanilang paglaki. Ipinaalam din sa seryeng ito na ang bawat bata ay may karapatang mabigyan ng sapat na edukasyon. Higit sa lahat, ang mga aral at halagahang ibinabahagi sa mga kuwentong ito ay inaasahang makatutulong upang mahubog ang mga batang mambabasa na maging Filipinong may pagpapahalaga sa edukasyon at kulturang Pilipino. (Akin ang diin.)

Sa partikular, klasikong halimbawa ng batang katutubong tumalikod sa sariling kalinangan ang kuwentong batang Mangyang si Pepito sa *In Agpalkuyugan Pepito* (Ang Paglalakbay ni Pepito). Gayumpaman, positibo ang naging wakas ng kuwento. Natagpuan niyang muli ang sarili sa *Tugdaan*, paaralan ng mga Mangyan na ipinapaloob ang mga gawi at kaalamang katutubo sa pagtuturo. Ani Pepito:

Napagnilayan at napag-isipan kong mabuti ang sinabi nila tungkol sa kanilang paaralan at maaaring ito ang magsilbing daan upang ako ay mamulat sa aking kulturang kinagisnan na minsan kong kinalimutan.

Samakatwid, malinaw ang tindig ng mga awtor sa mga nasabing kuwentong pambata sa usaping moderno vs. tradisyonal na kultura. Ang iginuguhit ng mga awtor ay imahen ng mga batang nakaugat pa rin sa kakanyahan sa kabila ng punyagi nilang magtamasa ng makabagong kaalaman. Mabisang naitahi sa mga naratibo at paglalarawan ang pagpapakilala sa katutubong kultura, sa katutubong mitolohiya na luklukan ng kanilang pananaw sa mundo. Makikita ito sa maikling paglalahad ng alamat ng palay ng mga Palawanon, kuwento ng paglalang ng mga Ayta ng Bundok Pinatubo, ng salaysay ng paraiso—ang “Bahaghari” ng mga Dumagat, ng mga sari-saring kuwento ng *ummah* ni Anina tungkol sa karagatan at sa iba pang nilalang na kasa-kasama ng mga Badjao, ng kanilang awit habang nakikipag-usap sa mga alon, at ng kanilang pag-aalay kay Ombok Dilaut, ang panginoon ng dagat. Ginamit din ng may-akda ang mga kuwentong Agta bilang libangan ng magkaibigang sina Miana at Lina, gayundin ang motif ng panaginip sa salaysay ng T’boling si Sula upang maiparating ang mensahe ng pagpapahalaga sa edukasyon. Panaginip din ang ginamit sa isa pang kuwentong T’boli tungkol sa batang si Malaya upang malirip ang mensahe ng mga ninuno kung paano malulutas ang suliranin sa kanilang lupain. Mahihiwatigan din ito sa pagsusuot ng kasuotang Bontok ng guro ni Fuwan na si Miss Pilar kahit iba ang pangkat etnikong kaniyang kinabibilangan. Gayundin naman sa pagkanta ng awiting Bontok pagkatapos ng Pambansang Awit at pagtuturo ng halaga ng palay na siya mismong pangunahing ikinabubuhay ng mga Bontok. At ang pinakamahalaga, dinala mismo ng guro ang buong klase sa lugar ni Fuwan minsang hindi siya nakapasok sa eskuwela para tulungan ang kaniyang ama sa mga gawaing bukid. Anang guro, bahagi ito ng kanilang leksiyon sa klase kaugnay ng kanilang pagpaksa sa *ugfu*, isang halimbawa ng bayanihan o sistema ng tulungan sa pagsasaka ng mga Bontok. Samantala, ginamit ang ambahan sa *Ambahan ni Ambo* upang maging daluyan ng pangunahing banghay, i.e. ang pagiging magkaibigan ng mga tauhan sa kuwento. Sa kuwentong *Si Molok at ang Bangka ni Asok*, itinampok naman ang alamat ng palay ng mga Palawanon na siyang nagtatakda ng mga ugnayang anak-magulang at tao-Dakilang Lumikha na si Ampo. Nasa titulo mismo ang *gubang* o bangka ni Asok—ang konstelasyon ng mga Palawanon (na katumbas ng Ursa Major o Malaking Astronomiya ng Kanluran) upang maikintal sa mambabasa ang pagpapahalaga ng mga Palawanon sa mga bituin bilang gabay sa kanilang paglalayag. Tahasan ding ipinapakita sa mga ilustrasyon kung ano-ano ang mga katutubong gawi at kaalaman. Sa Maranan *series*, gayundin sa mga seryeng Katutubo ng Adarna, may mga talababâ o glosaryo na nagpapaliwanag ng kahulugan ng mga binabanggit na katutubong termino. Higit pa

rito, binubuksan ng mga nasabing salita ang mundo ng pagpapakahulugan ng mga katutubo sa mga mambabasa. Maging sa simpleng *activity page*, itinatampok ang kaalaman sa kasuotan ng batang babaeng T’boli sa *A Dream and a Melody*. Ipinauunawa rin ng kuwento sa mambabasa ang kapangyarihan ng katutubong himig at musika bilang malikhaing paraan ng pagresolba sa tunggalian. Samantala, kapos man sa larawan ang *Anina ng mga Alon (Lepa* o bahay na bangka lamang ng mga Badjao ang nasa loob ng teksto), napakayaman ng nakasulat na teksto upang grapikong mailarawan ang iba’t ibang aspekto ng kanilang kultura at pananaw sa daigdig. Hindi kayâ sinadyang walang masyadong ilustrasyon, para mas mapagtuunan ang mabisang estilo ng teksto? Mahalaga ring tunghayan ang paggigiit ni Anina na makapag-aral nang hindi kinakailangang talikdan ang pagiging Badjao. Ayon sa kuwento, isa itong pagpapalawak ng sariling daigdig, gaya ng kahariang ipinasisipat sa kaniya ng kaniyang mga ninuno sa kaniyang panaginip. Edukasyon itong sasandatahin nila laban sa mga mapagsamantala: “Gusto kong matutong magbilang para hindi na dinadaya si *ummah* ng mga tindera sa Bongao (12).” Edukasyon din itong kakasangkapanin nila upang mapag-ibayo ang kanilang pagkakakilanlan: “Gusto kong matutong sumulat para maitala ko sa kuwaderno ang mga awit ko sa dagat (12).” Higit sa lahat, mag-aaral siya hindi lamang upang matutuhan ang hindi pa niya alam kundi upang magbahagi rin ng kaniyang mga kaalaman. Aniya,

Gusto kong ikuwento sa kanila ang mga kuwento ng dagat, ang mga awit ng dagat, ang mga kulay ng dagat. Gusto kong ibahagi ang mga palaisipan ng dagat... At sasamahan ko sila sa dagat para makilala nila ang mga alon.... Kapag nakilala nila ang dagat, makikilala nila ang bughaw, makikilala nila ang mga alon, makikilala nila si Anina (12 at 13).

Maliwanag na ang pag-aaral ay hindi lamang para sa pag-unawa ng mga katutubo sa iba, lalo’t higit ang pagpapaunawa ng kanilang sarili sa iba. Makapangyarihang pahayag itong nagsusulong ng radikal na pagbabago sa ugnayan ng mga katutubo at kapwa nila Pilipino. May tono rin ng paglalakbay at pagbabalik sa pinanggalingan ang kuwento ni Molok. Ayon sa kuwento, madalas ay nangangarap siyang makapaglakbay sa kalangitan kasama si Asok. Nais niyang tawirin ang buong kalawakan, saliksikin ang bawat sulok ng buong sansinukob. Isasama niya ang kaniyang napupusuang si Muntas at maglalakbay sila hanggang umaga, pagkatapos ay dadaong muli sila upang magsimula namang gumawa sa *uma*—sa taniman ng kaniyang mga magulang at ninuno. Talinghaga ito ng muling pagbabalik sa lupang tinubuan kahit pa saan sila makarating.

Hindi maitatangging ang motif ng pagbabalik sa sariling lupang tinubuan ay isa ring paraan kung paano ipinakikita ang pagpapahalaga sa kultura. Nasa kuwento rin ito ng

magkaibigang Ifugao na sina Wigan at Bugan (sa *Hagdan sa Langit*), kuwento ng batang Aytang si Kilot (sa *Si Kidlat, Si Kulog, at si Kilot*), at ng batang Dumagat na si Huwan (sa *Bahaghari*). Hindi naiinggit si Kilot sa ilang Aytang lumipat sa lungsod. Gayundin si Bugan na bagama't nag-aral sa lungsod ng Baguio ay naging kritikal sa kabalintunaan ng pamumuhay rito. Nawika niya kay Wigan, "...maraming eskuwelahan, ...sinehan, ...sasakyan, ...kainan. Ngunit kung mahirap kang tao, marami ka lang samang-loob" (*Hagdan sa Langit* 13). Sa pagtatapos ng kuwento, ipinaalam ni Wigan kay Bugan ang plano nilang mag-anak na umuwi na lamang sa kanilang *ili* (bayan) upang makapaglingkod sa kanilang mga *umili* (mamamayan). Punong-puno ng ideyalismo ang kuwento. Tahasang sumasalunga ito sa kasalukuyang kalakaran ng pag-alis ng kabataan sa kani-kanilang mga lugar. Samantala, sa kuwento ni Kilot, sampu ng iba pang Aytang napilitang umalis sa kanilang lugar dahil sa pagputok ng Bundok Pinatubo, ipinadarama rin sa mambabasa ang labis nilang pagpapahalaga sa "bundok na pinagyaman ng kanilang mga ninuno" (*Si Kidlat* 23). "Paraiso" kung ituring ng mga Dumagat ang kanilang tahanan, ang Bundok ng Bahaghari sa bulubundukin ng Sierra Madre. Paraiso itong kanilang hinanap, binalikan, subalit hindi na muli pang natagpuan dahil sa pananalanta ng malalaking trosohan.

Mapagpapahalaga sa kalikasan/kapaligiran

Integral sa buhay at mga paniniwala ng mga katutubo ang kalikasan, sa partikular ang kanilang lupaing ninuno. Anupa't sa lupa o karagatan nakaugat ang kanilang pinagmulan, kasaysayan, kultura, at pagkakakilanlan. Kung tutuusin, hindi lamang ito nagbibigay ng buhay. Para sa kanila, ito mismo ang kabuuan ng kanilang buhay at kaakuhan. Sa mga Manobo sa kuwento ni Mungan, halimbawa, may itinatalagang bituin sa bawat taong isinisilang, tanda ng kanilang pagturing sa mga ito bilang patnubay ng mga nilalang. Para sa mga Palawanon, mga bituin din ang nagsasabi sa kanila kung kailan dapat magtanim, at kung ano ang dapat itanim. At para sa batang Palawanon na si Molok, hudyat ang mga ito ng isang maayang kinabukasan at kapayapaan sa kabila ng kasiphayuan. Sa pag-ihip ng *stoli* (plawtang T'boli) ni Malaya, hinihimig niya ang pagmamahal at pagkalinga ng mga T'boli sa lupa. Dumadaloy rin ang mensaheng ito sa pagtugtog ng mga batang Palawanong sina Molok at Gamring sa kanilang *kudyapi* at ni Byugsug sa kaniyang *gamrang*, gayundin ng mga Ayta sa kanilang *tabengbeng*, *kulibaw*, at *bulongodyong*. Hindi lamang tahanan ang turing nila sa kanilang lupain. Pinabanal ito ng mga espiritu ng kanilang mga ninuno, gayundin ng mga espiritu ng kalikasan: ng halaman, hayop, ng dagat, ng batuhan o kakahuyan, at ng iba pang pinaniniwalaang gumagabay sa kanilang pamumuhay. Anupa't anak ang turing nila sa palay na pumapawi ng kagutuman-paniniwalang naimortalisa sa kanilang alamat ng palay. Bilang paggunita sa pagmamahal sa magulang ng batang

pinagmulan ng palay, minamarapat ng mga mag-asawa na magkasamang mag-uma at mag-ani sa bukid. Sa ganang ito, napalalakas hindi lamang ang ugnayan ng tao sa kaniyang kapaligiran, kundi pati na rin ang ugnayan ng mag-asawa na siyang susi sa katatagan ng pamilya. Mababanaag dito ang holistikong pananaw nila sa sandaigdigang—na ang lahat ng nilalang at bagay ay magkakaugnay. Gayundin ang turing ng mga Badjao, na makikita sa labis nilang pagpapahalaga sa karagatan, sa mga alon nito at hangin. Naniniwala ang batang si Anina, gaya ng iba pa, na may mga espiritu itong gumagabay sa kanila. Sa ilalim ng karagatan umano, naroroon ang kabilang-buhay na huling hantungan ng kanilang mga ninuno. Para kay Anina, mga hanging-dagat at alon ang kalero niya. Inuunawa at natatalos ng kapatid niyang si Jainal sa murang edad, ang lihim ng hangin na gumagabay sa kanilang paglalayag. Guro itong nagtuturo sa kanila para mabuhay at maligtas sa anumang panganib. Higit sa lahat, magulang din itong kumakalinga sa kanila, kung kayâ, pamaya’t mayang nauusal ni Anina na siya ay “anak ng dagat.” Para naman sa mga batang Ifugao na sina Bugan at Wigan, ang mga payyo ay pinagyaman at ipinamana sa kanila ng kanilang mga ninuno upang magsilbing “hagdan” patungo sa kalangitan. Kay Kilot, Bundok ng Pinatubo ang tunay nilang tahanan.” Samantala, sa kuwento ni Huwan, gayon na lamang ang respeto ng mga Dumagat sa malalaking puno. Hindi nila ginagalaw ang mga ito kapag naghahawan sila ng gubat. Sagrado, anila, ang mga ito sapagkat dito nananahan ang mga diwatang sa kanila’y gumagabay. Sa lahat ng ito, matingkad ang imahen ng kanlungan—ito ang makapangyarihang papel ng kalikasan sa mga batang gaya nina Anina, Malaya, Molok, Kilot, at Huwan.

Mapagpapahalaga sa pamilya

Batay sa mapang-ugnay na pananaw sa daigdig, may direktang epekto ang ugnayan ng tao at kapaligiran sa ugnayan nila sa isa’t isa. Kung kaya, sinasalamin ng paggalang nila sa kalikasan ang pagpapahalaga rin nila sa pamilya. Pangunahin sa ugnayan ng mga tao ang kabuuan ng pamilya bilang buod o ubod ng pamayanan. Gayon na lamang kasaya si Mungan (*May Kapatid na si Mungan*) sa paghihintay sa isisilang niyang kapatid. Ipinakikita sa kuwento kung gaanong ipinagbubunyi ng pamilyang Manobo ang pagkakaroon ng mga anak. Gaya ng kaniyang ama, labis ang pag-aasikaso ni Mungan sa kaniyang nagdadalantaong ina. Maaalalang Mungan din ang pangalan ng isang karakter sa epikong Agyu ng mga Arakan-Erumanen/Ilianen né Menuvu (Manobo) ng Hilagang Cotabato. Asawa siya ng kapatid ng bayaning si Agyu na si Banlak. Sa kanilang paglalakbay patungong Nalandangan, si Mungan ang kauna-unahang naging imortal matapos niyang makakain ng ginintuang kanin at ngangà na nagpagaling sa kaniyang karamdaman. Pag-akyat sa kalangitan, nag-iwan siya ng isang ginintuang bahay, gayundin ng ginintuang ngangà at kaning nagbigay ng panibagong lakas sa

kaniyang mga kababayan (Eugenio 124-125). Sa epiko, nakatindig ang isang Mungan bilang sagisag ng di-matatawarang kalinga at malasakit sa mga kapamilya lalo na sa oras ng kagipitan. Mula sa epiko, tumatawid ang ganitong simbolismo sa kuwento ng batang Mungan.

Sa kaso naman ni Sula, tahasang madarama ang pagpapahalaga sa anak sa tagpong nakaalalay ang kaniyang ama at ina sa pagtuturo sa kaniyang sumulat at bumasa. Samantala, kapuri-puri ang katapatan ng pagsunod ni Fuwan sa utos ng kaniyang ama alang-alang sa buong pamilya, mangahulugan man ito ng pagsasakripisyo sa sarili niyang kagustuhang makapag-aral. Nakatatak din sa kamalayan ng mga batang Palawanon ang matibay na ugnayan ng mga anak at magulang sa alamat ng palay. Hanggang sa kabilang-buhay labis ang pagpapahalaga sa mga yumaong magulang. Espiritu ng kaniyang yumaong lolo ang sinangguni ni Malaya sa kaniyang panaginip upang lutasin ang matitinding problemang kinakaharap ng kanilang komunidad.

Napakahalaga ng pamilya sa lipunan sapagkat ito ang karaniwang hinuhugutan ng lakas ng mga katutubo sa tuwing susuungin nila ang sala-salabat na problema ng karahasan, pag-agaw sa kanilang lupaing ninuno, at matinding kahirapan. Ganito ang ipinadarama partikular sa mga kuwento nina Kilot, Ambo, Molok, Anina, ng magkapatid na Talna at Magyokan, at Huwan. Si Anina ang mismong nagtaguyod sa buo niyang pamilya nang pumanaw ang kaniyang ummah at pinanawan naman ng bait ang kaniyang *unggoh* (ina). Sa kaso nina Talna at Magyokan, ang pamilyang ito ay hindi lamang ang kanilang ama at ina kundi pati na rin ang kanilang mga *kailian* (kababayan). Bagama't sugatan at nasa murang pag-iisip, sinikap nilang magkapatid na samahan ang kanilang mga magulang sa pakikisangkot sa pagkilos ng ili ng mga Tinggian laban sa nagbabantang panganib ng kompanyang Cellophil.

May mabuting ugnayan sa iba

Sa agos ng panahon, inilarawan ang mga katutubo bilang “iba sa iba pang mga Pilipino.” Ano’t madalas ipinaghihimutok ng mga Igorot na sinabi, diumano, ng dating prominenteng opisyal ng gobyerno na si Carlos P. Romulo noong 1943 na hindi raw sila Pilipino (<https://sagadanationalhighschool.wordpress.com/tag/igorots-are-not-filipinos/> 2012). At hanggang ngayon nagpapatuloy ang gayong maaanghang na pahayag gaya ng “Tao po ako. Hindi po ako Igorot” [mula sa aktres at gradweyt ng UP na si Candy Pangilinan] (Alangui 1). Daantaong inilarawan at ininstitusyonalisa ang paglalarawan sa kanila bilang “iba” nga sa iba pang mamamayan ng Pilipinas: “*tribus salvajes*” at “*non-Christian tribes*” nang hindi pa sila naipapaloob sa kairalan ng kaayusang nakapadron sa Kanluran; hanggang sa maging “*national minorities*,” “*ethnic*

minorities; “tribal Filipinos;” “cultural communities;” “indigenous cultural communities;” at “indigenous peoples,” nang sila’y maipaloob na sa binuong republika ng mga Kristiyanisadong Pilipino. Isinalin man sa wikang Filipino ang mga katawagang ito bilang “katutubo,” gayon pa rin ang ipinapahiwatig: “taong-bundok” o “pagano” o “Moro,” sa madaling sabi, hindi basta “Pilipino” lang. Iba mula sa mga Tagalog, Ilokano, at Sebvano, nilalapian pa ng “katutubo” ang kanilang pangalan, gaya ng “katutubong Bontok,” “katutubong Aeta.”

Ang nosyon ng pagiging “iba” ang tinatangkang labanan ng mga kuwentong pambata sa pag-aaral na ito. At matutunghayan ang patunay sa pagkakaroon ng mabuting ugnayan ng mga batang katutubo sa iba pang Pilipino sa mga kuwento. Sa konsepto ng *ibay*—ang kaibigang di-Agta ng mga Agta (na siya mismong tampok sa pamagat ng akda ni Allan Popa), tila may malay na punyaging lusawin ang dikotomiyang “katutubo—di-katutubo.” Sa ibay na si Lina nakatagpo ng katuwang si Miana para labanan o igpawan ang mga pangamba at takot. Isang mahigpit na hawak-kamay ng dalawang bata ang matatandaang pumawi ng agam-agam ni Miana nang araw ng pasukan sa eskuwela. Kaisahan ng sarili at iba: ito ang diwang buod ng ibay. Sa ganang ito, nagsasalaminan ang sarili at iba kung kaya’t ang tiwala sa sarili ay tiwala rin sa iba. Ganito rin ang matutunghayan sa kuwento nina Palasia (batang Badjao) at Fuwan (batang Bontok). Ang mga gurong sina Misis Tabora (di-Badjao) at Miss Pilar (di-Bontok) ang kinasangkapan ng mga may-akda upang matulungan ang mga batang makaagapay sa hirap na kaakibat ng pagpupursigeng makapag-aral. Matalik ang pagkakaibigan ng batang Kristiyanong si Manuel at batang Muslim na si Nuradin sa kuwentong “How Different is Different?” (Paterno and Quintos 162). Sa murang isipan, ipinaglaban ni Manuel ang pagkakaibigang ito labag man sa kagustuhan ng kaniyang mga magulang. Inalam niya ang relihiyong Islam at sumangguni sa kaniyang kaibigang pari sa kanilang paaralan. Sa pagwawakas ng kuwento, isa pang paring Kristiyano ang nagpaliwanag kay Manuel kung bakit hindi masyadong mahalaga ang mga espesipikong pagkakaiba-iba. Anang pari, sa kabila ng mga ito, may mga bagay na nagbibigkis pa rin sa mga Kristiyano at Muslim: ang paniniwala sa iisang Diyos, at ang pagiging parehong batang Pilipino. Sa kuwentong *Halimaw sa Bundok*, mga madre ang umaampon, diumano, sa mga batang Tinggian na naulila na nang lubusan. Isang paring Katoliko na tinatawag nilang Apo Padi Sacaria, at iba pang panauhing di-Tinggian ang tumutulong at nakikiisa sa kanila upang tutulan ang pagtatayo ng pabrika sa Kordilyera (*Halimaw* 11). Sa paaralan din, umano, nagkaroon ng maraming Kristiyanong kaibigan ang magkapatid na sina Magyokan at Talna. Umiikot naman ang kuwentong *Ang Ambahan ni Ambo* sa pagkakaibigan ng batang Mangyang si Ambo at ng magkapatid na Tagalog na sina Anne at Jackna. Bagama’t ipinanganak sa US at lumaki sa Maynila, pinanindigan nilang makipamuhay sa mga Mangyan ng Mindoro: nag-aral ng kanilang ambahan, ng paggawa ng katutubong biyolin, kumalanting at

gitara, at pagtugtog ng agung, habang nagsasagawa ng *medical mission* ang kanilang amang si Pete at nagtuturo sa mga katutubo ang inang si Tet (*Ambahan 15*). “Maraming matutuhan mula sa mga Mangyan”—ito ang tahasang nawika ng awtor sa buod ng kuwento. At sa paglisan ng magkapatid, hinandugan sila ni Ambo ng isang ambahan—tanda ng malalim nilang pagkakaibigan. Aniya,

Paalam, kaibigan
Salamat sa pagdalaw
Sana’y di malimutan
Malayong kabundukan
Ay laging naghihintay
Nananabik ang buhay
Sa ating katuwaan
Hindi ito paalam
Masayang paglalakbay! (*Ambahan 19*)

Matatag at nagpapakatatag, mga batang nag-aasam at umaasa habang lumalaban.

Ito ang kabuuang larawan ng mga pag-iimaheng isinagawa sa mga batang katutubo sa labinlimang (15) kuwento. Dalawang klase ng katatagan ang tinutukoy rito: (1) naggigiit ng pagkakakilanlan o sarili, sa antas na personal, antas ng pamilya, maging sa antas na pampamayanan; at (2) lumalaban sa kahirapan at pagsasamantala. Nakahabi na sa kasaysayan ng mga katutubo ang ilang siglo nang problema ng matinding kahirapan bunsod ng pagturing sa kanila bilang iba/kaiba at minority. Ang ikinaiba nila sa ibang mahirap, hindi lang sila mahirap, kundi “minority” pa. Mababa ang tingin sa kanila hindi lamang dahil sa mahirap sila, kundi itinuturing silang iba/kaiba. At nagsasala-salabat ang mga usapin at implikasyon ng kasalatang materyal at minoritisasyon sa isang malasapot na kalagayang di mawari kung alin ang sanhi at alin ang bunga. Ibig sabihin, hindi lamang ito problemang sosyo-ekonomiko, lalo’t higit, pangkamalayan at kultural din. Nagtatalaban ang mga ito sa isipan ng sambayanang Pilipino. Mauulinigan ang iba’t ibang manipestasyon ng nasabing dilema sa paglalarawan sa kanila sa mga kuwento bilang paksa ng katatawanan, panunukso, panlalait, o simpleng antagonismo. Wika nga ng nanay ni Manuel tungkol sa pakikipagkaibigan niya kay Nuradin: “Ay basta! I don’t want my son to grow up with any strange ideas” (Paterno and Quintos 5). At mas masahol pa, bilang biktima ng pagsasamantala at pagkagahaman ng kung sino-sinong *interest groups* sa agos ng panahon. Dati-rati, ito ang mga kolonisador na unang nagtaboy sa mga katutubo mula sa kanilang lupain. Subalit ngayon, ito na mismo ang mga kababayang

napapaboran dahil sila ang “mayoryang Pilipino.” Una, ng mga nangongolekta ng antik at *cultural artifact* sa kaso ng mga Palawanon, Badjao, Mangyan, at Dumagat. Ikalawa, ng mga mandarayang komersiyante na siyang dahilan ng pagkakaroon ng tinatawag na *tabong* o mga Dumagat na nababaón sa utang (*Bahaghari* 11 at 18). Ikatlo, ng malalaking minahan at trosohan na walang-habas na sumisira sa kanilang lupaing ninuno. Ikaapat, ng mga politikong ginagamit lamang sila tuwing halalan, at matapos kuhanin ang kanilang boto ay nakukuha na silang pabayaán. Sa kuwento ni Kilot, matapang na itinatambad ng may-akda ang kawalan ng sapat na serbisyong pangkalusugan na ikinamamatay o halos ikalipol ng mga Palawanon at Ayta. At ikalima, ng gobyerno mismo (partikular sa panahon ni Marcos), na siyang nagsagawa ng militarisyong pumoprotekta sa mga dambuhalang kompanya ng minahan, trosohan, at mga proyektong binibigyang-katwiran sa ngalan ng kaunlaran, e.g. dam, plantang hydro-electric, highway, atbp. May banggit din hinggil sa patuloy na obhetipikasyon ng mga Ayta at Palawanon. Nakaimortalisa sa kuwento ni Kilot ang kaso ng mga Ayta ng Subic—ang mga insidente ng pagtudla sa kanila na animo’y mga hayop na siyang target ng mga ehersiyong militar at ang kanilang lupain bilang tudlaan (*target range*) ng mga armas pandigma ng mga Amerikano noong kasagsagan ng pamamalagi ng kanilang base militar sa ating bansa (*Si Kidlat* 10). May banggit din hinggil sa mga Palawanon bilang obheto ng patuloy na eksplorasyon at pag-aaral, tila ispesimen sa laboratoryo o dili kaya’y display sa museo. Nino? Kapwa ng mga “puting dayuhan” at mga Pilipino mismo (*Si Molok* 16). At ang resulta ng lahat ng ito: dislokasyon at kaguluhan, pagkasira o pagkawala ng lupaing ninuno at ng kahibla nitong kalinangan, at krisis sa identidad. Sa kaso ng mga Badjao sa kuwento ni Anina, mabisang naipadama ng may-akda ang kasidhian ng mga suliraning ito. Batay sa kuwento, kung gaano kalawak ang karagatan, ganoon din karami ang posibilidad ng mga nagtutunggaliang interes na sanhi ng kanilang pagkatiwalag sa kinalakhan. Sapilitan nilang nililisan ang sariling lugar dahil sa pagkaipit sa sagupaan ng militar at mga kapwa nila Muslim mismo (i.e., Samal at Tausug). Biktima sila ng mga Tausug na nandaraya at gumagamit sa kanila sa halalan; ng mga “bandido o piratang Moro”; ng mga militar na pinagkakamalan silang rebelde; ng mga turistang nangangalakal ng mga antik ng mga katutubo; at ng malalaking mangingisdang gumagawa ng de-lata (Evasco 27). Pagdating sa lungsod, bibiktimahin naman sila ng kung ano-anong klase ng sindikatong kasangkot sa *drug* at *human trafficking*.

Sa gitna ng iba’t ibang anyo ng kasawian at kasiphayuan, makikita ang mga kabataang hindi nawawalan ng pag-asa. Patuloy silang naggigiit ng kanilang sarili laban sa anumang uri ng diskriminasyon at dislokasyon. Modelo ni Anina ang kaniyang Tiya Palasia na sa mga pangungusap na ito ay madarama ang matatag na tindig sa kakanyahan, sabay pahayag ng paglaban sa masamang imahen ng mga Badjao:

Huwag kang mahihiya sa klase ... sabihin mong Badjao ka (18)...Hindi masama ang maging anak ng dagat. Hindi iyan ikinahihiya. Kahit pa sabihin nilang ipinadpad lang tayo ng bagyo sa mga pulo (23).

Kasabay ng walang-humpay na paglaban ay ang lakas ng kalooban. Wika ni Anina: "Hindi ako uurong. Wala akong kinatatakutan (25)." Sa huli, matapos masagip ng awtoridad sa pamamalimos at harapin ang pangako ng reloksyon, makikita ang imahen ng isang batang taglay ang lakas at kapangyarihan ng isipan upang lubos na makilala ang sarili bilang Badjao: kabigkis ng dagat, gaya ng pawikan, patuloy na naglalayag pero sa kabila nito, malakas pa rin ang pagpapahalaga at pagkakaugat sa sariling pinagmulan, kultura, at kasaysayan (78). Hindi man makabalik si Anina, sampu ng kaniyang mga kapatid sa kanilang tahanan sa Tungbangkao, nananatiling buhay at totoo ang lugar na tinubuan sa kanilang isipan. Ito ang damdaming nanunuot sa mga pananalitang ito:

Hindi ko malilimot ang aming dagat. Hindi namin ito tuluyang lilisanin hangga't amin itong naaalala... Ipagpapatuloy ko ang aking mga awit, saanmang dagat ang muli naming kikilalanin. Ngayo'y taglay ko ang lihim na tanging kami at ang mga alon ang nakakaawit: Ako, si Anina, ay anak ng dagat (78 at 79).

Sa mga pananalitang ito, binabawi ni Anina ang kanilang pangarap mula sa mga makabagong *saitan* o masamang espiritung nagnakaw nito. Pansinin, unang panauhan ang tinig ng kuwento, mas binibigyang-kapangyarihan ang tauhan.

Bukod pa sa pagiging batang minorya at mahirap, isang pang uri ng paggigiit ang mauulinigan sa kuwento nina Anina at Sula: ang pagiging isang babae. Ayaw ni Anina na malimitahan ang kaniyang oportunidad sa tradisyonal na gawain ng kababaihan, ang paghahabi. Gusto rin niyang maging mangingisda na itinalaga lamang bilang gawaing panlalaki. At kasabay nito ay ang kagustuhan niyang makapag-aral, upang matutong sumulat. Gusto niyang isulat ang kaniyang pangalan at ikabit dito ang ngalan ng kaniyang ama—bagay na lalaking anak lamang ang nakagagawa. Aniya, "Gusto kong humawak ng sagwan at lambat para lubos kong makilala ang dagat (11)." Kapitalit ng paghahabi, pakikiusapan at pipilitin niya ang kaniyang mga magulang para makapag-aral sa siyudad ng Bongao. Napakalalim na ng pagkaunawa niya sa pag-aaral bilang pagpapalawak ng daigdig na ginagalawan, pagpapayaman ng karanasan at kaalaman, hindi lamang patungo sa labas, kundi patungo rin sa sarili. Ibabahagi rin niya diumano sa iba ang mga karunungan itinuturo ng dagat...at "makikilala nila si Anina... ang anak ng dagat (13)." Anupa't makapangyarihan ang winika niyang ito:

“Gusto kong maging diwang gaya ni Laisina—ang pinakamakapangyarihang diwata sa Tawi-Tawi.” Kapangyarihan itong nagmumula sa malalim na pagkakilala sa sarili. Gaya ni Anina, nais ding lampasan ni Sula ang tradisyonal na papel ng kababaihang T’boli bilang manghahabi habang pinabababa ng komersiyalismo ang halaga ng paghahabi, gayundin ang katayuan ng manghahabi. At sa edukasyon niya nakita ang daan upang muling maiangat ang kababaihan sa makabagong panahon.

Masaya sina Palasia at Tampi sa kanilang pagpasok sa eskuwela bagaman pumupuslit lamang sila at palihim nila itong ginagawa. Samantala, punong-puno rin ng pag-asa at pag-asam si Huwan na muli nilang matatagpuan ang lupain ng kanilang mga ninuno—ang Bahaghari. Matapang niyang inudyukan ang ina na wakasan na nila ang pagiging tabong at lisanin ang baybay-dagat sa malakas na pananalig na nasa kabundukan ang kanilang Eden. Imahen din ng katatagan sina Magyokan at Talna, sa kanilang aktibong pakikisangkot sa kilos-protesta laban sa sumisira ng kanilang kapaligiran. Mahihimigan ng pagmamalaki ang sinabing ito ng awtor na si Maranan sa buod ng kuwentong *Hagdan sa Langit*. Aniya: “...sa kabila ng karukhaan ng buhay, ang mga katutubo sa kabundukan ay may angking dangal at mayamang kalinangan” (1) (Akin ang diin). Anupa’t sa konteksto ng samu’t-saring anyo ng paglaban at pagtatanggol, nagkakaroon ng saysay ang isang pag-iimahan sa kanila bilang “bayani” ng kani-kanilang bayan.

Tensiyon sa Intensiyon. Sa kabila ng lahat ng punyaging bumangga sa kairalan at maging instrumento para baguhin ang pinolitikang imahen ng mga katutubo sa larang ng panitikang pambata, may ilang mapapansing tensiyon at pabago-bagong tindig (*inconsistencies*) sa ilan sa mga nabanggit na akda. Una, matutunghayan ang tensiyon sa pagitan ng kuwento at realidad na maaaring basahin bilang misrepresentasyon sa ilang biswal na pag-iimahan sa mga katutubo. Halimbawa, nagpapatuloy ang kolonyal na paglalarawan ng pagiging hubad (*nakedness*) ng mga katutubo sa kaso ng mga Tinggian ng Abra, Ayta ng Pinatubo, Dumagat ng Sierra Madre, Palawanon ng Palawan at Mangyan ng Mindoro. Nakabahag pa rin sila bagama’t napakakontemporanyo na ng mga panahong tagpuan (*Halimaw; Si Kidlat; Bahaghari; Si Molok; Caquipotan*). Gayundin sa *Ibay ni Miana*, tila hindi na angkop na pagbahagin pa ang kaniyang ama gayong hindi na ganito ang karaniwang makikita sa mga Agta ng kasalukuyan.⁴ Wala itong ikinaiba sa kolonyal na potograpiya. Sa akda ni Mark Rice tungkol sa potograpiya ng Amerikanong opisyal na si Dean Worcester, isiniwalat niya ang politikal na motibo ng pagkuha sa retrato ng mga hubad na katutubo. May ulat, halimbawa, tungkol sa isang Aeta, na sadyang pinaghubad o pinagbahag, bagaman kahit noon pa man, gumagamit na sila ng mga karaniwang kasuotan sa kapatagan (Rice 54-57). May direktang kaugnayan, diumano, ang pagiging hubad sa kalikasan. At isa ito sa imaheng

sumuhay sa diskurso ng pagiging “*savage*” na kinasangkapan ng mga kolonisador kontra sa adhikaing pagsasarili at kabansaan ng mga kolonisado (3, 7, 20). Mula noon hanggang ngayon, nakabuo na ng romantisadong imahen ng “pagkakatutubo” ang pagiging hubad o pagbabahag. Sa kuwentong *In Agpalkuyugan Pepito*, ginawa pa itong metapora ng “pagbabalik” sa sariling kalinangan. Sa mga tagpong naliligaw ng landas ang persona, nakapolo at pantalon siya, at nang mapagtanto na niya ang “tamang landas pauwi” pinagbahag na siya ng ilustrador. Nagpapatuloy pa rin dito, kung gayon, ang esensyalistang paglalarawan sa mga katutubo bilang hindi nagbabago, nananatili sa nakaraan.

Madilim at medyo patay ang kulay–nagbabadya ng isang malagim na banghay. Ito ang matutunghayan sa ilustrasyon ng mga kuwentong *Bahaghari* at *Si Kidlat, Si Kulog at si Kilot*. Partikular sa huli, masasabing hindi umaakma ang ganitong biswal na paglalarawan sa positibong wakas. Taliwas din ito sa mga ipinipintang personang napupuspos ng pag-asa sa kabila ng abang kalagayan. Tuloy ay maitatanong, para nga kaya sa mga bata ang pamamaraan ng paglalarawan sa mga nabanggit na kuwento? Kung itatapat ang mga ito, halimbawa, sa mga ilustrasyon nina Maria Bernadette Solina-Wolf (*A Dream and a Melody*), Redge Abos (*Ang Ibay ni Miana*), Beth Parrocha-Doctolero (*Gustong Mag-aral ni Sula*), Boy Dominguez (*May Kapatid na si Mungan*), Biboy Blu (*Ang Paaralan ni Fuwan*), at Kora Dandan-Albano (*Bahay ng Marami’t Masasayang Tinig*) lalong tumitingkad ang mahinang katayuan ng mga naunang nabanggit na akda. Makulay, malikhain, at may-angking-kalikutang ilustrasyon ang idinudulog ng mga sumunod na akda. Naroon ang pagtatangkang tuwirang umugnay sa sensibilidad ng isang bata. Sa mga akdang ito, inilarawan sila bilang karaniwang Pilipino: naka-t-shirt o naka-jeans at shorts, liban na lamang sa mga tagpong kailangan silang bihisan ng tradisyonal na kasuotan dahil may okasyon (cf. *A Dream and a Melody*). Sa panitikang pambata, hindi lamang nakasulat na teksto ang mahalaga. Singkapangyarihan nito ang biswal na pag-iimaheng kaagad tumatawid sa isipan ng mambabasa.

Ikalawa, tila may puwang din sa pagitan ng intensiyon ng ilang akda bilang panitikang pambata at ng estilo o estetika ng paglalalahad. Napakahalaga ng estilo sa pagbibigay-bisa sa layon ng awtor. Hindi lamang nalilimita ang pagsasatinig sa mga bata sa panitikan sa pagpapatampok sa kanilang kalagayan. Higit itong maipakikita sa paggamit ng mga akmang pananalita at tonong tuwirang makakaugnay sa mga bata. Mapapansing lubhang mabigat ang paraan ng pagsasalaysay ng mga nabanggit na akda ni Maranan. Damang-dama ang bigat ng aktuwal na kalagayan ng kaniyang mga paksa na animo’y nagpapahina sa masayahin at magang tinig ng isang bata. Maitatambis ito sa mga akda ng seryeng Katutubo ng Adarna, na bagama’t

napakaseryoso ang tema, mahihimigan ang tono ng paglalahad na bumabagay at umaapela sa mga bata. Samantala, matagumpay na nakatatawid sa sensibilidad ng pinatutungkulan at isinasatinig na kabataan ang mensahe ng *Anina* sa bisa ng malikot at malarong indayog ng mga salita. Puspos ang mga ito ng pag-asa at pag-asam na bumubukadkad mula sa ideyalismong taglay ng isang bata.

At Ikatlo, maituturing na isa ring tensiyon ang patuloy na pagtukoy sa mga katutubo bilang “tribu”/“tribe” at ang paggamit ng pang-uring “tribal” upang ilarawan ang anumang bagay na patungkol sa kanila (*Bahaghari 2* at 18; *Halimaw 4, 12*, at 17). Sa talasalitaan sa huling pahina ng isang akda ni Maranan (18) “pangkat o grupo ng katutubong Pilipino” ang tahasang pagpapakahulugan sa “tribu.” Tahasang inaalingawngaw sa kuwentong *Ambahan ni Ambo* ang pagpapatuloy ng mapambukod na katawagan sa mga katutubo bilang “minority,” “taong-bundok” o “mga pagano” (*Si Kidlat 6*). Gayon na lamang ba kabisa ang kolonyal na diskurso ng pagsasatribu at tila natanggap na ang “tribu”/“tribe”/“tribo” gayundin ang anomalyang nakabaón sa kataga bilang normal at karaniwan? Subalit may mga hibo rin naman ng pagsalunga sa kairalan. Matutunghayan sa pahina ng “Pag-aalay” sa tatlong akda ni Maranan ang mga katawagang “kapatid” at “kababayan”—isang pagpupunyaging igpawan ang mga pinolitikang pagkakaiba.

PAGLALAGOM

Isang dantaon matapos mailimbag ang mga etnograpiyang Amerikano, maaaring itanong, paano naiba o nakatulad ng mga kolonyal na representasyon ng “tribu” ang mga pag-iimahen sa kontemporaryong panitikang pambata? Matapat na paglalarawan lamang ba ang mga kuwento ng realidad ng mga bata o hinahamon at tinutunggali ang realidad upang magmungkahi ng pagbabago?

Sa isinagawang pagsisiyasat, nakapagtukoy ng dalawang lunan ng pagtatagpo ng diskurso ng tribung nilikha ng kolonyal na etnograpiyong pag-iimahen sa mga katutubo at ng pag-iimahen sa mga batang katutubo sa panitikang pambata: (1) ang punto ng tunggalian at (2) ang punto ng sabwatan. Sa ganang una, maituturing itong pagtatangkang lumikha ng isang alternatibo laban sa namamayaning diskurso. Ipinahihiwatig ng panlaping *pag*-sa salitang “pag-iimahen” ang malay na pagsasagawa ng isang bagay. Hindi man ito ang umiiral na katotohanan, madarama ang pagsusumikap ng mga may-akda na ipaunawa sa mambabasa kung ano-ano ang mga problema ng mga katutubo, at ng pagiging “katutubo.” Karamihan ng mga akda ay aktibong nagmumungkahi kung paano tutugunan ang mga problemang ito. At sa huli’y inaasahang magiging instrumento ng pagbabago ang alternatibong diskurso.

Sa bisa ng mga positibong paglalarawan sa karakter ng mga batang katutubo, dalawang bagay ang tinutugunan ng mga akda: (1) ang pagsasakapangyarihan sa mga tinaguriang “minority” at (2) ang pagsasakapangyarihan sa mga bata, na gaya ng mga katutubo at kababaihan ay tinitingnan ding nasa laylayan ng lipunan. Sa mga *empowered* na batang katutubo iniangkla ng mga may-akda ang pag-asam at pag-asang dapat taglayin ng sinumang nakikibaka sa lahat ng uri ng opresyon at pagsasamantala. Muli, ang batang katutubo ay hindi lang bata, “minority” rin siya, at minsan, babae rin siya na dumaranas ng mga panunupil ng karapatan maging sa kanilang hanay. Sa paggamit ng imahen ng bata, tila inaalingawngaw rin ng mga may-akda ang winika ni Rizal— “...kabataan ang pag-asa ng bayan.”

Sa pangalawang punto, may ilang akda sa mangilan-ngilang pagkakataon na nagsisilbi ring lunan ng reproduksyon ng diskurso ng tribu. Inaalingawngaw pa rin ng mga ito ang esteryotipikong paglalarawan sa mga katutubo (sa ganang tekstual at biswal). Nakasingit at nakikipagtalaban sa mga nabanggit na positibong pag-iimahen ang mga karaniwang turing sa kanila bilang “minority,” “pagano,” at “sadyang iba,” i.e., nakabahag pa rin, di-nakapag-aral o ayaw talagang mag-aral, pinagtatawanan o inaaglahi, mahirap, namamalimos/pulubi, napapariwara, biktima ng karahasan/militarisasyon sa lupaing ninuno, palaboy o o itinaboy ng malalaking kompanya ng mina at troso, maging ng mga proyekto ng gobyernong diumano’y pangkaunlaran; at kinakalakal ng turismo at iba pang anyo ng komersyalismo. At parating naroroon ang imahen ng batang nangangamba/may takot; kundi man, ay mga batang katutubong ikinahihiya ang pagkakakilanlan, lumalaking hindi nauunawaan kung sino at ano talaga sila.

Sa talaban ng positibo at negatibong pag-iimahen sa pangkalahatan, ang namamarali ay ang ultimong adhikain ng mga nabanggit na pag-aakda, i.e. makapagpunla sa isipan ng mga mambabasa ng mga mapagpabagong kaisipan. Sa mga pag-iimaheng ito, inuudyukan ang mga batang katutubo na mag-asam at patuloy na umasa na mayroon pang magandang kinabukasan para sa kanila. Kinakailangan lamang kasangkapan ang mga nabanggit na positibong paglalarawan upang patatagin ang kalooban. Inuudyukan din ang mga mambabasa, ang iba pang mga Pilipino na maging *ibay* o katuwang ng mga katutubo sa punyaging ito. Dapat din nating pangarapin ang isang lipunang hindi na mapambukod na katawagang “katutubo” ang gagamitin natin sa kanila kundi Agta, Ifugao, Tausug, Badjao, Mangyan, gaya ng karaniwang pagtawag natin sa mga Tagalog, Ilokano, Sebwano, at iba pang grupong etnolingguwistiko sa Pilipinas. May subteksto ang pahayag na ito: ang laban ng mga katutubo ay laban din ng sambayanang Pilipino.

MGATALA

- ¹ Mula sa derogatoryong pakahulugang kolonyal sa “Moro” bilang “pinakamasasamang pirata” nakalikha ang mga politisadong Muslim (sa katauhan ng Moro National Liberation Front) noong dekada 1970 ng isang bagong politikal na identidad. Sa kasagsagan ng kanilang pakikibaka laban sa administrasyong Marcos isinilang ang taguring “Bangsamoro” bilang isang inklusibong nasyonalidad sa mga bayang kinapapalooban ng populasyong Muslim (Kamlan 26). Ang muling pagpapakahulugan ay isang malikhaing kaparaanan ng pag-aangkin, tanda ng kakayanan ng mga taong pinatutungkulan na igiit ang kanilang sarili.
- ² Isinalin sa Tagalog bilang hagdan-hagdang palayan (rice terraces). Binabaybay rin bilang *payew* sa ibang diyalektong Ifugao.
- ³ Minsan ay binabaybay ng *Badjau*. Gayumpaman, sinasabing derogatoryo o masama ang pakahulugang nakakabit sa katawagang ito. Taglay umano nito ang mapanlait na paningin sa kanila ng mga tagalabas bilang di-sibilisado. Kung papipiliin, higit na katanggap-tanggap para sa kanila ang katawagang “Sama d’laut”.
- ⁴ Sang-ayon sa mga nakapanayam kong Agta ng Casiguran, Aurora at mga Ayta Mag-antsi ng Tarlac, isinusuot lamang daw nila ang tradisyonal na kasuotan (bahag sa kalalakihan at tapis sa kababaihan) kung may espesyal na okasyon. Makikita silang naka-t-shirt, maong jeans, shorts at iba pang karaniwang kasuotan sa araw-araw na pamumuhay, hindi iba sa karamihan.

SANGGUNIAN

- Alangui, Wilfredo. Indigenous Peoples in the UP Baguio Curriculum. *Ti Similla* 1-2 (2010): 11. Print. (<http://www.upb.edu.ph/attachments/article/65/SEP10.pdf>) Web. 12 March 2012.
- Añonuevo, Victoria. *Ang Paaralan ni Fuwan* [The School of Fuwan]. Quezon City: Adarna House, Inc. 2002. Print.
- Antolin, Francisco, O.P. *Noticia delos Ynfielos Ygorrotes en lo Interior de la Ysla de Manila, de Sus Minas de Oro, Cobre, y Su Comercio y de Varias Entradas, Tentativas, y Gallos Hechos para su Descubrimiento y Pacificacion*, translated by William H. Scott. 1988. *Notices of the Pagan Igorots in the Interior of the Island of Manila, of Their Gold and Copper Mines, and Their Commerce, and the Various Expeditions, Endeavors and Expenditures Made for Their Discovery and Pacification*. Manila: Corporacion de PP Dominicos de Filipinas. 1988. Print.
- Barker, Chris. *Cultural Studies: Theory and Practice* (Third Edition). London: Sage Publications Ltd. 2008. Print.
- Barrows, David P. *The Bureau of Non-Christian Tribes for the Philippine Islands, Circular of Information Instructions for Volunteer Field Workers, The Museum of Ethnology, Natural History and Commerce*. Manila. 1901. Print.

- . Second Annual Report of the Chief of the Ethnological Survey for the Philippine Islands (Formerly the Bureau of Non-Christian Tribes) as Appendix K of the Report of the Secretary of the Interior. In *Fourth Annual Report of the Philippine Commission*. 1903 (Part 2). Washington: Government Printing Office. 1904. Print.
- Barton, Roy Franklin. *The Half Way Sun: Life Among the Headhunters of the Philippines*. New York: Brewer and Warren. 1930. Print.
- . *Philippine Pagans: The Autobiographies of Three Ifugaos*. London: George Routledge and Sons. 1938. Print.
- Buendia, Rizal. *Ethnicity and Sub-nationalist Independence Movements in the Philippines and Indonesia: Implications for Regional Security*. Manila: Yuchengco Center, De La Salle University. 2002. Print.
- Campa, Buenaventura. *Los Mayoyaos y La Raza Ifugao (Apuntes para un Estudio)* [The Mayoyaos and the Ifugao Race (Notes for a Study)]. Madrid: Sagrado Orden de Predicadores. 1894.
- Christie, Emerson. Report of the Ethnological Survey. In *Sixth Annual Report of the Philippine Commission*. 1905 (Part 1). Washington: Government Printing Office. 1906. Print.
- Cole, Mabel Cook. *Savage Gentlemen*. New York: D. Van Nostrand Company, Inc. 1929. Print.
- Dait, Juan. An Ifugao Ritual: A Tribesman Takes the Headhunting Trail for Compelling Reason. *Saturday Mirror Magazine* 18 (1960): 36-37. Print.
- Del Castillo, Grace. *May Kapatid na si Mungan* [Sibling for Mungan]. Quezon City: Adarna House, Inc. 2002. Print.
- Dulawan, Manuel. *Oral Literature of the Ifugao*. Manila: National Commission for Culture and the Arts. 2005. Print.
- Dumia, Mariano. *The Ifugao World*. Quezon City: New Day Publishers. 1979. Print.
- Eugenio, Damiana. *Philippine Folk Literature: An Anthology*. Quezon City: Folklore Studies Program, College of Arts & Sciences, University of the Philippines. 1981. Print.
- Evasco, Eugene. *Anina ng mga Alon* [Anina, The Sea Gypsy]. Filipinas Heritage Library. Quezon City: Adarna House, Inc. 2002. Print.
- Fairclough, Norman. *Language and Power*. London and New York: Longman Group UK Ltd. 1989. Print.
- George, Jesse. Report of the General Superintendent of Public Instruction to the Secretary of Public Instruction. Conditions in Benguet Province. In *First Annual Report of the Philippine Commission*. 1901 (Part 2). Washington: Government Printing Office. 1902. Print.

- Goh, Daniel. States of Ethnography: Colonialism, Resistance, and Cultural Transcription in Malaya and the Philippines, 1890s-1930s. *Comparative Studies in Society and History* 49.1, (2007): 109-142. Print.
- . Postcolonial Disorientations: Colonial Ethnography and the Vectors of the Philippine Nation in the Imperial Frontier. *Postcolonial Studies* 11.3 (2008): 259-276. Print.
- Halili, Servando Jr. *Iconography of the New Empire: Race and Gender Images and the American Colonization of the Philippines*. Quezon City: U of the Philippines P. 2006. Print.
- Jenks, Albert. *The Bontoc Igorot*. Manila: Bureau of Public Printing. 1905. Print.
- Kamlan, Jamail. *Bangsamoro Society and Culture: A Book of Readings on Peace and Development in Southern Philippines*. Iligan City: Iligan Center for Peace Education and Research, Office of the Vice Chancellor for Research and Extension, MSU-Iligan Institute of Technology. 1999. Print.
- Keesing, Felix and Marie Keesing. *Taming Philippine Headhunters: A Study of Government and of Cultural Change in Northern Luzon*. Stanford University, Calif.: Stanford UP. 1934. Print.
- Kramer, Paul. *The Blood of Government, Race, Empire, the United States and the Philippines*. Quezon City: Ateneo De Manila UP. 2006. Print.
- Lemlunay, Nieves. *Gustong Mag-aral ni Sula* [Sula Wants to Go to School]. Quezon City: Adarna House, Inc. 2002. Print.
- Lopez, Benito. Annual Report of the Governor of the Province of Iloilo. In *Seventh Annual Report of the Philippine Commission*. 1906 (Part 1). Washington: Government Printing Office. 1907. Print.
- Luna, Joaquin. Annual Report of the Governor of the Province of La Union. In *Seventh Annual Report of the Philippine Commission*. 1906 (Part 1). Washington: Government Printing Office. 1907. Print.
- Luna, Severino. *Born Primitive in the Philippines*. Carbondale: Southern Illinois UP, 1975. Print.
- Manday, Juan. Annual Report of the Governor of the Province of Zambales. In *Seventh Annual Report of the Philippine Commission*. 1906 (Part 1). Washington: Government Printing Office. 1907. Print.
- Maranan, Ed. *Ang Ambahan ni Ambo* [Ambo's Poetry]. Quezon City: C & E Publishing, Inc. 2009. Print.
- . *Hagdan sa Langit* [Stairway to Heaven]. Quezon City: C & E Publishing, Inc. 2010. Print.
- . *Bahaghari* [Rainbow]. Quezon City: C & E Publishing, Inc. 2010. Print.
- . *Halimaw sa Bundok* [Monster in the Mountain]. Quezon City: C & E Publishing, Inc. 2010. Print.

- . *Si Kidlat, Si Kulog, at si Kilot* [Kidlat, Kulog and Kilot]. Quezon City: C & E Publishing, Inc. 2010. Print.
- . *Si Molok at ang Bangka ni Asok* [Molok and the Boat of Asok]. Quezon City: C & E Publishing, Inc. 2010. Print.
- Miller, Merton. Report of the Ethnological Survey. In *Sixth Annual Report of the Philippine Commission*. 1905 (Part 2). Manila: Bureau of Printing. 1906. Print.
- National Commission on Indigenous Peoples, 2012-2013. (<http://ncip.gov.ph/office-on-policy-planning-and-research.html>) Web. 27 Agosto 2013.
- Paterno, Ma. Elena and Thea Quintos. How Different is Different? In *Our World of Reading, Going Places* (New Edition). Quezon City: Anvil Publishing, Inc. 2006. 157-164. Print.
- Paterno, Pedro. *Los Itas* [The Itas]. 2nd ed. Manila: Tip. Linotype del Colegio de Santo Tomas, 1915. Print.
- Perez, Angel, O.S.A. *Igorotes: Estudio Geografico y Etnografico Sobre Algunos Distritos del Norte de Luzon* [Igorots: Geographic and Ethnographic Study of Some Districts of Northern Luzon]. Manila: Imp. de "El Mercantil." 1902. Isinalin sa Ingles nina Enriqueta Fox, Birgit Keith, Anthony Lauria, Jr. and William Henry Scott. Baguio City: UP Cordillera Studies Center. 1988. Print.
- Pershing, John. *Annual Report of the Governor for the Moro Province for the Year Ended June 30, 1913*. Zamboanga: The Mindanao Herald Publishing Co. 1913. Print.
- Popa, Allan. *Ang Ibay ni Miana* [Miana's Friend]. Quezon City: Adarna House, Inc. 2002. Print.
- Quezon, Manuel. Annual Report of the Governor of the Province of Tayabas. In *Seventh Annual Report of the Philippine Commission*. 1906 (Part 1). Washington, D.C.: Government Printing Office. 1907. Print.
- Report of the Philippine Commission to the President* [Schurman Commission]. 4 vols. Washington, D.C.: Government Printing Office, 1900-1901.
- Republic Act No. 8371. *Official Gazette*. (<http://www.officialgazette.gov.ph/1997/10/29/republic-act-no-8371>) Web. 30 Nobyembre 2017.
- Rice, Mark. *Dean Worcester's Fantasy Islands: Photography, Film, and the Colonial Philippines*. Quezon City: Ateneo de Manila UP. 2015. Print.
- Rodriguez, Mary Jane. Reading a Colonial Bureau: The Politics of Cultural Investigation on the Non-Christian Filipinos. *Social Science Diliman* 6.1 (2010): 1-27. 2010. Print.
- Salazar, Angel. Annual Report of the Governor of the Province of Antique. In *Seventh Annual Report of the Philippine Commission*. 1906 (Part 1). Washington: Government Printing Office. 1907. Print.
- Santos-Gerodias, Becky. *A Dream and a Melody*. Quezon City: LG & M Corporation. 2010. Print.

- Tequillo, M. Our Hungry, Nomadic Palawan Tribes. *Philippine Journal of Education* 52 (1978): 15-18. Print.
- Tima, Rufino. Primitive Religion of the Kalinga. *Development Journal* 1.3 (1980): 90-94. Print.
- Tutay, Filemon. Ilongot Headhunters on Warpath. *Philippine Free Press* 53.3 (1960): 7-8. Print.
- Uson, Ricardo. *Bahay ng Marami't Masasayang Tinig* [The House of Various Happy Melodies]. Quezon City: Adarna House, Inc. 2002. Print.
- Villamor, Blas. Annual Report of the Governor of the Province of Isabela. In *Seventh Annual Report of the Philippine Commission*. 1906 (Part 1). Washington: Government Printing Office. 1907. Print.
- Wahing, Eugenio. Tribal War in Zambales. *Philippine Free Press* 49 (1958): 22. 1958. Print.
- Wolf, Eric. *Europe and the People Without History*. Berkeley: U of California P. 2016. Print.
- Worcester, Dean. Report of the Secretary of the Interior. In *Fourth Annual Report of the Philippine Commission*. 1903 (Part 2). Washington: Government Printing Office. 1904. Print.
- . Bureau of Non-Christian Tribes. Report of the Secretary of the Interior to the Philippine Commission. In *Annual Report of the Philippine Commission*. 1902 (Part 1). Manila: Bureau of Printing. 1903. Print.
- . The Inspection of Provinces Organized Under the Special Provincial Government Act in the Annual Report of the Secretary of the Interior. In *Sixth Annual Report of the Philippine Commission*. 1905 (Part 2). Washington: Government Printing Office. 1906. Print.
- . Report of the Secretary of the Interior. In *Sixth Annual Report of the Philippine Commission*. 1905 (Part 2). Manila: Bureau of Printing. 1906. Print.
- Zialcita, Lorenzo. Annual Report of the Governor of the Province of Bataan. In *Seventh Annual Report of the Philippine Commission*. 1906 (Part 1). Washington: Government Printing Office. 1907. Print.

Mary Jane B. Rodriguez-Tatel <mbrodriguezatatel@gmail.com> is Assistant Professor at the Department of Filipino and Philippine Literature, College of Arts and Letters, University of the Philippines Diliman. She earned her Bachelor of Arts degree, *cum laude*, and Masters in History in 1992 and 2001 respectively from the same university. Currently pursuing Ph.D. in Philippine Studies, her academic track is at the nexus of politics of language, representation, and ethnicity.